

УДК 65.012.32:658.114.3

І. В. Сіліна,
к. е. н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Запорізької державної інженерної академії, м. Запоріжжя

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ АНТИКРИЗОВОГО ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

I. Silina,
PhD in Economics, assistant professor of Finance, Banking and Accounting Department,
Zaporizhzhia Engineer Academy, Zaporizhzhia

CONCEPTUAL BASIS OF ANTI-CRISIS FINANCIAL MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

У статті розглянуто проблематику антикризового фінансового управління на вітчизняних суб'єктах господарювання в умовах агресивного зовнішнього середовища (депресія в економіці України). Розроблено теоретичні концептуальні основи ситуаційного (антикризового) фінансового управління на підприємствах з акцентом на формулюванні нового визначення терміну "антикризове фінансове управління на підприємстві" з врахуванням схеми побудови поняття та критичної оцінки дефініції терміну провідними науковцями країни. В рамках визначення терміну "антикризове (ситуаційне) фінансове управління на підприємстві" було враховано наступні схематичні складові поняття: підприємство, управління, фінансова діяльність, управління підприємством, управління фінансовою діяльністю підприємства, антикризове (ситуаційне) управління підприємством. Окремо, на базі нового поняття, було визначено мету, завдання, об'єкт, суб'єкти антикризового фінансового управління суб'єкта господарювання. Намічено подальші напрями наукових розробок у даній проблематиці.

The article is dedicated to the problem of anti-crisis financial management on the domestic business entities in the terms of aggressive external environment (depression in the economy of Ukraine). Conceptual theoretic basis of situational (anti-crisis) financial management at the enterprises have been developed with the stress on the formation of new definition for "anti-crisis financial management at the enterprise" taking into account the scheme of the creation of notion and critical estimation of the term's definitions given by prominent scientists of the country. Within the definition of the term "anti-crisis (situational) financial management of the enterprise" the following schematic parts of the notion have been outlined: an enterprise, management, financial activity, management of the enterprise, management of the financial activity of the enterprise, anti-crisis financial management of the enterprise. Besides, on the basis of new notion, the aim, tasks, the object and subjects of the anti-crisis financial management of the business entity have been defined. The further scientific research on the given issue is also provided.

Ключові слова: агресивне зовнішнє оточуюче середовище, антикризове (ситуаційне) управління, антикризове (ситуаційне) фінансове управління, криза, підприємство, управління, фінансова криза.

Key words: aggressive environment, anti-crisis (Situational) management, anti-crisis (situational) financial management, crisis, an enterprise, management, financial crisis.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні трансформаційні процеси в економіці України та окремих вітчизняних суб'єктів господарювання потребують підвищення ефективності управлінської діяльності, особливо у сфері фінансів. У той же час розвиток кризових явищ у всіх без винятку сферах українського народного господарства вимагає від підприємств підвищення уваги до боротьби з кризою з акцентом на фінансову складову даної роботи.

Оцінка стану економіки країни взагалі, її промисловості, платоспроможного попиту, стану фінансової сфери вказують, що Україна

після другої хвилі економічної кризи опинилась у фазі депресії, яка, згідно з положеннями про цикли в економіці, може тривати від півроку до трьох років [1, с. 31].

В умовах депресії будь-який суб'єкт господарювання відчуває досить сильний негативний вплив оточуючого середовища, у першу чергу, його економічної складової. За таких умов збільшуються вимоги до управлінських аспектів діяльності підприємств, особливо у галузі фінансової діяльності.

Вітчизняні суб'єкти господарювання, в сучасних умовах економічної депресії, функціону-

ють у максимально агресивному оточуючому середовищі, що пов'язано зі зменшенням платоспроможного попиту споживачів, підвищенням конкуренції, проблемами на зовнішніх ринках збуту (для експортерів), проблемами у податковій системі держави, жорстким дефіцитом вільних грошових ресурсів на фінансових ринках, значним обмеженням інвестицій, девальвацією національної валюти. Наведена ситуація призводить до зростання збитків на українських підприємствах. Так, згідно з даними Державної служби статистики, у 2012 році 35,5 % суб'єктів господарювання працювали збитково, однак, всі підприємства в Україні в 2012 році згенерували 101884,7 млн грн. позитивного фінансового результату до оподаткування (прибутку), у 2013 році 34,1 % суб'єктів господарювання працювали збитково, однак, всі підприємства в Україні в 2013 році згенерували 29283,2 млн грн. позитивного фінансового результату до оподаткування (відмічаємо різке зменшення прибутковості вітчизняних суб'єктів господарювання), у 2014 році 33,7 % суб'єктів господарювання працювали збитково, однак, всі підприємства в Україні в 2014 році згенерували 517368,2 млн грн. від'ємного фінансового результату до оподаткування (збитку) [2].

Саме за умов агресивного оточуючого середовища підтверджується думка ряду науковців про те, що будь-яке підприємство, навіть в умовах жорсткої кризи за наявності певних управлінських механізмів, може розвиватися. Зараз повинна бути прийнята до уваги концепція функціонування суб'єктів господарювання як компенсуючих систем з негативним впливом зовнішніх факторів (рис. 1).

Згідно з рисунком 1, на підприємство ззовні негативно впливають різні фактори оточуючого середовища. З метою нейтралізації негативного впливу зовнішніх факторів воно повинно протиставити їм позитивні, рівні за силою впливу, внутрішні фактори. Якщо сила внутрішніх факторів буде сильніше негативного впливу ззовні — підприємство буде розвиватись (розширювати свою фінансово-господарську діяльність), якщо ж сила внутрішніх факторів буде слабше негативного впливу ззовні — підприємство буде згортатись (скорочувати свою фінансово-господарську діяльність до банкрутства). Особливо важливою, за таких умов, стає саме фінансова складова роботи підприємства і боротьба з кризовими явищами у власній фінансовій діяльності (оскільки внутрішні фактори також можуть негативно впливати на суб'єкт господарювання та ослаблювати його).

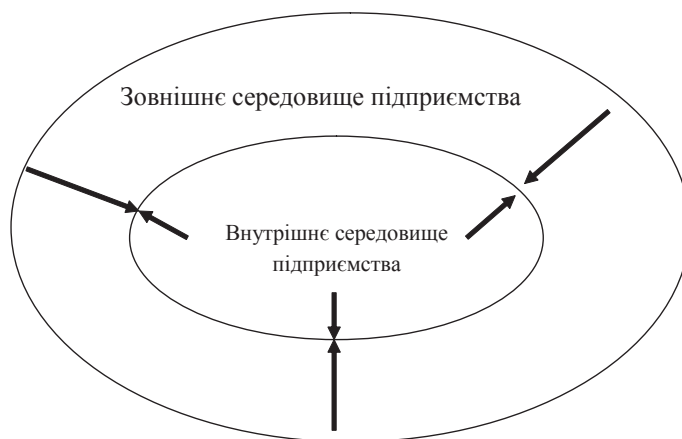

Рис. 1. Функціонування сучасних підприємств в умовах агресивного зовнішнього оточення за умов економічної депресії у економіці держави

Наведене вище вказує, що у сучасній фінансово-господарській діяльності українських підприємств на перше місце повинно виходити саме антикризове фінансове управління.

Однак, незважаючи на необхідність впровадження антикризового фінансового управління у фінансово-господарську діяльність вітчизняних підприємств, мають місце значні проблеми з реалізацією даного процесу. Однією з базових проблем такої ситуації є недостатність теоретичних розробок у сфері антикризового фінансового управління на підприємстві.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам антикризового фінансового управління присвячені роботи таких науковців, як: І.О. Бланка, Є.С. Бойко, М.Є. Брюховецької, І.П. Булеєва, В.А. Василенко, М.К. Колісника, Л.О. Лігоненко, С.Я. Салиги, О.О. Терещенко та інших.

Відмічаємо значний вклад наведених вище вчених у розробку теоретичних положень антикризового фінансового управління на підприємствах. Однак вважаємо за необхідне більш чітко розробити концептуальні основи у даній сфері економічної науки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розробити концептуальні основи антикризового фінансового управління на підприємстві з акцентом на чітке визначення терміну.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження теоретичних аспектів антикризового фінансового управління на підприємстві показало наявність значної кількості

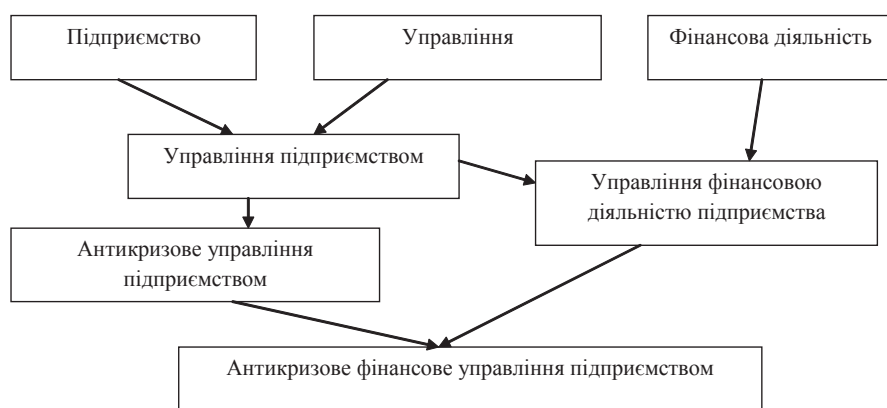

Рис. 2. Схема формування терміну "антикризове фінансове управління підприємством"

дефініцій та жваву наукову дискусію навколо визначення терміну.

Наведемо ряд визначень терміну та здійснимо їх критичну оцінку.

І.О. Бланка дає наступне визначення: "Антикризове фінансове управління — система принципів і методів розробки и реалізації комплексу спеціальних управлінських рішень, направлених на попередження и подолання фінансових криз підприємства, а також мінімізацію їх негативних фінансових наслідків" [3, с. 427].

Відзначаючи високий рівень визначення терміну, відмічаємо неврахування у ньому аспекту недопущення появи кризових проявів у діяльності підприємства у подальшому.

Існує також інше визначення цього терміну. Так, Т.В. Калінеску вважає, що антикризове фінансове управління — це система прийомів та методів управління фінансами, спрямована на попередження фінансової кризи та банкрутства підприємства [4, с. 173]. В даній версії маємо акцент тільки на недопущенні кризи не враховуючи аспект боротьби з існуючою фінансовою кризою на підприємстві.

На думку Л.О. Лігоненко, антикризове фінансове управління — є підсистемою антикризового управління в цілому, яке націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його банкрутства [5, с. 655]. На наш погляд, у даному визначенні потрібно враховувати фінансову складову.

Г.О. Партин, Н.Є. Селюченко зазначають, що антикризове фінансове управління — це система управління фінансами, спрямована на виведення підприємства з кризи, в тому числі шляхом проведення санації чи реструктуризації суб'єкта господарювання [6, с. 236]. З нашої точки зору, необхідно враховувати діаг-

ностичну та прогнозу складову даної проблеми.

А.Д. Чернявський відзначає, що антикризове фінансове управління — це комплекс профілактичних заходів, спрямованих на попередження фінансової кризи: системний аналіз сильних та слабких сторін підприємства, оцінка ймовірності банкрутства, управління ризиками (виявлення, оцінка та нейтралізація), впровадження системи попереджувальних заходів [7, с.

117]. Однак, на нашу думку, наявність тільки діагностичної та прогнозу складової даної проблеми є недостатнім в рамках здійснення фінансово-господарської діяльності підприємствами.

Вважаємо, що для більш ефективного визначення терміну "антикризове фінансове управління підприємством" необхідно навести схему його формування, а вже потім, спираючись на елементи схеми, надати визначення.

Наведемо схему формування терміну "антикризове фінансове управління підприємством" на рисунку 2.

Надалі розглянемо всі складові схеми, яка наведена на рисунку 2.

Підприємство — це організаційно відокремлена і економічно самостійна ланка виробничої сфери народного господарства, що спеціалізується на виготовленні продукції, виконанні робіт і наданні послуг, а його головне завдання полягає в задоволенні потреб ринку в його продукції або послугах з метою одержання прибутку [8, с. 21].

Підприємство в рамках функціонування на ринку здійснює певні види діяльності: виробничу; інноваційну; маркетингову; соціальну; комерційну; фінансову.

У рамках визначення терміну "антикризове фінансове управління" торкнемось лише визначення фінансової діяльності підприємства. Фінансова діяльність підприємства — це економічні грошові відносини, які пов'язані з утворенням (через фінансування виробництва), розподілом та використанням грошових ресурсів суб'єкта господарювання [9, с. 78].

Для будь-якого виду діяльності, у тому числі для підприємницької, важливою складовою є управління.

Автор підтримує визначення терміну управління, що надане Г. Емерсоном у науковій праці "Основи ринкової економіки": "Управління — це розробка (моделювання і т. ін.), створення (організація), максимально ефективного вико-

ристання (управління) і контролю соціально-економічних систем" [10, с. 35].

Існують різні види управління: управління державою, управління соціальними процесами, управління пізнавальними процесами (наука), управління економічними процесами та ін. Окремо необхідно відзначити управління на макро- і мікрорівнях.

Саме різновидом управління на макрорівні є управління підприємством.

Досить ґрунтовним, на думку автора, є визначення терміну "управління підприємством", що надане І.Н. Герчиковою: "Управління підприємством — це таке управління, яке дозволяє домагатися конкурентних переваг, що дозволяє, в свою чергу, підприємству виживати і досягати своєї мети в довгостроковій перспективі" [11, с. 15].

Управління на підприємстві охоплює всі сторони його функціонування від управління виробництвом до управління персоналом та психологічною атмосферою. В рамках визначення терміну "антикризове фінансове управління" торкнемось лише управління фінансовою діяльністю підприємства. Управління фінансовою діяльністю підприємства — це процес управління формуванням, розподілом та використанням грошових ресурсів та оптимізації їх в обігу підприємства [3, с. 22].

Виникаючі в практиці управління підприємством завдання за своєю суттю є або функціональними, або ситуаційними (антикризовими). Функціональні (стабільні) завдання визначаються сформованим поділом праці у виробництві й управлінні. Ситуаційні завдання є наслідком порушень взаємодії спеціалізованих підсистем і елементів організації під впливом дестабілізуючих факторів виробництва.

Динамічність функціонування підприємства, його здатність реалізувати мінливі цілі управління можуть бути забезпечені тільки наявністю і взаємодією цих двох елементів структури управління.

Адаптивність виробничого підприємства може бути забезпечена лише доповненням існуючого механізму функціонування елементами ситуаційного типу, що забезпечують організаційно, економічно, технічно можливість розв'язання комплексу виникаючих проблем. Частина елементів системи управління повинна формуватися, виходячи з процесів функціональної спеціалізації управлінських робіт, а інша частина повинна мати проблемно-орієнтований (антикризовий) характер. Причому антикризові елементи організації можуть формуватися і як тимчасові.

Підсумовуючи наведене вище зазначимо, що антикризове управління підприємством —

це управління, яке спрямовано на передбачення небезпеки кризи, аналіз її симптомів і усунення загроз появи кризових ситуацій, а в разі їх появи — аналіз і прийняття швидких заходів ліквідаційного характеру з найменшими втратами та негативними наслідками для підприємства [1, с. 121].

Антикризове управління повинно торкатись всіх сторін фінансово-господарської діяльності підприємства, особливо фінансової діяльності, для чого використовують спеціальний вид антикризового (ситуаційного) управління — антикризове фінансове управління. Надамо йому визначення враховуючи наведені вище складові.

Антикризове (ситуаційне) фінансове управління — це управління, яке спрямовано на передбачення небезпеки фінансової кризи, аналіз її симптомів і усунення загроз появи кризових ситуацій як у сучасному часовому проміжку, так і у наступних за ним, а в разі їх появи — аналіз і прийняття швидких заходів ліквідаційного характеру з найменшими втратами та негативними наслідками для підприємства з метою відновлення та знаходження нових конкурентних переваг і оптимізації формування, розподілу та використання грошових ресурсів у рамках повернення до прибуткової діяльності.

Спираючись на наведений вище термін сформулюємо мету і завдання антикризового фінансового управління, а також визначимо об'єкт та суб'єкти даного виду управління на підприємстві.

Метою антикризового (ситуаційного) фінансового управління є передбачення, недопущення, боротьба з фінансовою кризою на підприємстві в рамках повернення до прибуткової діяльності.

Завдання антикризового фінансового управління на підприємстві:

- побудова ефективної системи зі збору, обробки та інтерпретації інформації фінансового і антикризового характеру на підприємстві;
- своєчасне діагностування передкризового стану суб'єкта господарювання;
- розробка та реалізація комплексу превентивних мір з попередження фінансової кризи на підприємстві;
- діагностика причин настання та глибини фінансової кризи на підприємстві;
- розробка механізмів антикризового фінансового управління підприємством при загрозі банкрутства;
- подолання неплатоспроможності та збитковості підприємства;

— відновлення фінансової стійкості підприємства;

— попередження банкрутства та знищення підприємства;

— мінімізація негативних наслідків фінансової кризи на підприємстві;

— критична оцінка досвіду боротьби з фінансовою кризою на підприємстві;

— удосконалення системи управління підприємством з інтеграцією елементів антикризового фінансового управління.

Об'єктом антикризового (ситуаційного) фінансового управління є фінансовий механізм підприємства.

Суб'єктами антикризового фінансового управління є власники, менеджмент, спеціальні підрозділи антикризового характеру, фінансово-економічні служби, працівники підприємства, консалтингові компанії, кредитори, інші контрагенти підприємства, у тому числі державні органи.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведене дослідження дозволило сформулювати концептуальні теоретичні основи антикризового фінансового управління підприємством за умов агресивного зовнішнього середовища у рамках депресії в економіці держави.

Подальший інтерес, на думку автора, в рамках наукових розробок по обраній тематиці представляє побудова механізмів антикризового фінансового управління на вітчизняних підприємствах з врахуванням депресії в економіці України.

Література:

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / В.О. Василенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 504 с.

2. Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності у 2012 — 2014 роках. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк. — К.: Ника — Центр: Эльга, 2000. — 528 с.

4. Калінеску Т.В. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. / Т.В. Калінеску. — Луганськ: вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2010. — 372 с.

5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Л.О. Лігоненко. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — 824 с.

6. Партин Г.О., Селюченко Н.Є. Фінансовий менеджмент / Г.О. Партин, Н.Є. Селюченко. — Львів: Вид-во НУ "ЛП", 2010. — 332 с.

7. Чернявский А.Д. Антикризисное управление: учебное пособие / А.Д. Чернявский. — К.: МАУП, 2000. — 208 с.

8. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посібник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів I — IV рівнів акредитації / І.М. Бойчик. — К.: "Каравела"; Львів: "Новий світ — 2000", 2001. — 298 с.

9. Грідчина М. В. Управління фінансами акціонерних товариств: навч. посіб. / М.В. Грідчина. — К.: А.С.К., 2005. — 384 с.

10. Эмерсон Г. Основы рыночной экономики. / Г. Эмерсон. — М.: ЮНИТИ, 1996. — 247 с.

11. Герчикова И.Н. Финансовый менеджмент: учебное пособие / И.Н. Герчикова. — М.: Изд. АО "Консалтбанк", 2006. — 275 с.

References:

1. Vasilenko, V.O. (2003), Antikrizove upravlinnya pidpriemstvom [Anti-crisis management of the enterprise], Centr navchalnoy literaturi, Kyiv, Ukraine.

2. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2015), "Financial results of enterprises before taxation of economic activity (2012—2014 years)", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 19 October 2015).

3. Blank, I.A. (2000), Finansoviy menedgment [Financial management], Nika — centr: Elga, Kyiv, Ukraine.

4. Kalinesky, T.V. (2010), Finansoviy menedgment [Financial management], SNU, Lugansk, Ukraine.

5. Ligonenko, L.O. (2005), Antikrizove upravlinnya pidpriemstvom [Anti-crisis management of the enterprise], KNTEU, Kyiv, Ukraine.

6. Partin, G.O. Seluchenko, N. E. (2010), Finansoviy menedgment [Financial management], NU "LP", Lviv, Ukraine.

7. Chernyavskiy, A.D. (2000), Antikrizisnoe upravlenie [Anti-crisis management], MAUP, Kyiv, Ukraine.

8. Boychik, I.M. (2001), Ekonomika pidpriemstva [Economic of the enterprise], Karavela, Kyiv, Ukraine.

9. Gridchina, I.N. (2005), Upravlenie finansami aktsionernih tovaristv [Finance management of the stock company], A.S.K., Kyiv, Ukraine.

10. Emerson, G. (1996), Osnovi rinochnoy ekonomiki [Basis of the market economy], UNITI, Moscow, Russia.

11. Gerchikova, I.N. (2006), Finansoviy menedgment [Financial management], AO "Konsaltbankir", Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2015 р.